

וישלה

"התקין עצמו לשלשה דברים: לדורון, לתפילה, ולמלחמה"

בראשית פרק לב

(ח) ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחז את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הקר והגמלים לשני מקנות: (ט) ויאמר אם יבוא עשו אל המנקה האחת והקהו והנה המנקה הנשאר לפליטה:

(י) ויאמר יעקב אלוקי אבי אברהם ואלוקי אבי יצחק ה' האמר אלי שוב לארצה ולמולדתך ואיטיבה עמך: (יא) קטנתי מכל הקסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן והנה נעמה הייתי לשני מקנות: (יב) הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אגבי אתו פן יבוא והפני אם על בני: (יג) ואמה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך בחול הים אשר לא יספר מרב:

(יד) וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנקה לעשו אחיו: (טו) עזים מאתים ותלשים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים: (טז) גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אהנת עשרים ועזים עשרה: (יז) וימן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח פשימו בין עדר ובין עדר: (יח) ויצו את הראשון לאמר פי פגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניה: (יט) ואמרם לעבדך ליעקב מנקה הוא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו: (כ) ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים אחריו העדרים לאמר בדבר הנה תדברו אל עשו במצאכם אתו: (כא) ואמרם גם הנה עבדך יעקב אחרינו פי אמר אכפרה פניו במנקה ההלכת לפני ואסרי כן אראה פניו אולי ישא פני:

בראשית רבה (וילנא) פרשת וישלה פרישה עו סימן א

ויירא יעקב מאד ויצר לו, ר' פנחס בשם ר' ראובן שני בני אדם הבטיחו הקדוש ברוך הוא ונתייראו, הבחור שבאבות והבחור שבנביאים, הבחור שבאבות זה יעקב, שנאמר (תהלים קלה:ד) "כי יעקב בחר לו יה", ואמר לו הקדוש ברוך הוא "והנה אנכי עמך", ובסוף נתיירא שנאמר "ויירא יעקב", הבחור שבנביאים זה משה, שנאמר (תהלים קו:כג) "לולי משה בחירוי", ואמר להקדוש ברוך הוא "כי אהיה עמך", ולבסוף נתיירא (במדבר כא:לד) "ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו", אינו אומר אל תירא אותו אלא למי שנתירא, מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה.

הרש"ר הירש

יעקב נתיירא, אם כי הובטחה לו שמירת ה' מכאן אומרים חז"ל, שאין הבטחה לצדק בעולם הזה (בראשית רבה עו, ב), כל הבטחה היא מותנית ותלויה בהמשך המעשים הטובים; הרי היא יכולה להתבטל כל עתה על ידי מעשה של עון, שמא יגרום החטא, זו הדאגה שלא תמוש גם מלב גדולי הצדיקים (ברכות ד ע"א).

עקידת יצחק (הרב יצחק עראמה 1420 - 1494)

(תהילים לג: יח-יט): "הנה עין ה' אל יראיו... להציל ממות נפשם" – אבל באלו יועיל ההשתדלות והחריצות, כי העדר ההשתדלות וחסרון החריצות במקום הצורך הוא עוון אשר חטא. וכמו שביארן חז"ל במדרש "שוחר טוב" תהילים כג: "כי ה' אלוקיך ברכך בכל מעשה ידיך" (דברים ב:ז) – יכול אפילו יושב ובטל? תלמוד לומר: "בכל מעשה ידיך": אם עשה – הרי הוא מתברך, ואם לאו – אינן מתברך. מהו "ידע לכתך"? – הילוכך – לכלוכך, צורך בפרנסתך.

אמנם העצה היעוצה על איש לבב ובעל דעת להחזיק בשני ענינים יחד, אם בכיוון מעשיו, לישרם תמיד לפני ה', ואם במה שיפקח עניניו תכלית מה שאפשר ושלא יעזוב מהחריצות וההשתדלות כמובטח על הזכות או כמתיאש, אבל יעשה עד מקום שידו מגעת ולא יקווה אשר יגיעו לו מאוויי נפשו כי אם על ידי החפץ האלוקי, אשר בידו הכל והכל בו. וכמו שאמר החכם (משלי טז:ט): "לב אדם יחשב דרכו וה' יכין צעדו".... וכל אדם חייב לראות עצמו כמו שהשתדלותו תועיל לו, ולא יבטח בזכויותיו ומי כמוהו – אשר

27

אמר לשמואל (שמ"א טז:ב): "עגלת בקר תיקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי". ומי לנו גדול ואהוב לאלוקינו כדוד אדונינו, אשר היה מובטח מפי נביא נאמן לה' ולכל ישראל ועם כל זה לא סר מהשתדל בכל מאמצי כוחו להינצל מכף אויביו ומכף שאול, ולא סמך על הבטחותיו. כי ידע כי ישועת ה' והבטחותיו לא יחולו רק על ראש המשלים את חוקו בפעולותיו האנושיות, ככל אשר יספיק שכלו. והוא מה שחייב אותו לשנות את טעמו, להתהולל, להוריד רירו על זקנו עם שהוא עניין של מיאוס ובזיון ורחוק אצל הנפש, כיוון שהיה באפשרותו לעשותו והוא אופן מאופני ההצלה, ואף על פי שהוא מגונה אם לא יעשה כבר יהיה חסרון בתוך השתדלותו ויגרום להדיח מעליו תשועת ההשגחה. וכמו שאמר שם (תהילים לד:ה): "דרשתי את ה' וענני ומכל מגורותי הצילני" – כי אחר שנותן את טעמו ועשותו כל מה שבידו דרש את ה' על הצלתו, ואז ענה אותו והצילו מכל מגורותיו – מה שלא היה ראוי שיעשה כן, אם לא ימלא את ידו בהשלמתו כל מה שבחוקו לעשות. והוא עצמו מה שביאר בתפילתו במערה (תהילים קמב:ה): "הבט ימין וראה ואין לי מכיר, אבד מנוס ממני, אין דורש לנפשי, זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי..." – אמר שכבר פנה ליבו הנה והנה להיעזר בכל השתדלות מן המעשים האנושיים ולא מצא לא על צד ההימלט אצל שום אוהב ורע, כי אין לו מכיר, ולא להימלט את נפשו, כי אבד מנוס, ולא על דרך הפיוס והבקשה, כי אין דורש לנפשו, וכאשר כלתה כל אפשרות ההשתדלות – מה נשאר לו? רק צעקתו ותפילתו. ולזה אמר: "הקשיבה אל רינתי, הוציאה ממסגר נפשי".

ועתה פקח עיניך וראה כמה נתעצמה בידו זאת התכונה השלימה ואיך הסכימה עמו דעת קונו בה במלחמת אכיש מלך פלשתים עם שאול וכל ישראל (שמ"א כח), כי הוא כבר היה שם בצרה עצומה, בעיני לא ראיתי כמוה בכל הבאות עליו מים היותו לאיש, לפי הראוי והמתחייב מדרך השכל [רצונו לומר: בדרך שכלי-טבעי א"א היה לראות מוצא מצרה זו]. והוא, כי אכיש שקרא לו ללכת עמו עולה למלחמה עם שאול מלכו וחמיו, ועם עם ה' כולו היוצאים עמו. ואוי לו אם יודה לבוא עמו [אם יסכים דוד לבוא עם אכיש] ואוי לו אם לא יודה, והוא [אכיש] כבר קיבלו בארצו ומקומו בבורחו מפניו וגמל עמו חסד ואמת. ואין לומר, שהיה בדעתו להילחם עם עם ה' אלוקיו, ולא גם להיפך אל האויב [להילחם כגייס חמישי בפלשתים בתוך חיל אכיש], כי תהיה זו בגידה גדולה.

והנה הוא ע"ה [דוד] קיבל עליו לבוא [עם אכיש] בהישענו על אלוקיו יסבב פני הדבר אל אשר יהיה הישר והטוב לעשותו. וכן עשה, כי "עיני ה' אל צדיקים" ונתן בלב עבדי אכיש שיחזיקוהו כבוגד ויאמרו לאדוניהם (שמ"א כט:ד): "במה יתרצה זה אל אדוניו הלוא בראשי האנשים ההם" והמלך על כן צוה לו לשוב, וכבר הפציר בו דוד ולא קיבלו. ובזה הוציאו הא-ל יתברך משני העניינים... וזו היא מידה שלימה, כשיגיע אדם אל סוף מה שבידו לעשות, יבטח בה' וישען באלוקיו, יגמור בעדו כמו שעשה לדוד בזה שהצילו מנפול בידי חטא ובגידה.

חידושי הגרי"ז סימן נח

וישלח (ל"ב, ח) ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה. וברש"י ע"כ כי אלחם עמו התקין עצמו לג' דברים לדורון לתפילה ולמלחמה. ומבואר דאף דינע יעקב בעצמו זכוחו גדול כדי להלחם עם עשו, כמו שאמר והיה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו כי אלחם עמו, מ"מ לכתחילה לא יצא נגדו למלחמה. אלא התקין עצמו לתפילה ולדורון, והשתדל לפייסו ולמצא חן בעיניו כדי להמנע בכל האפשר מלהכנס עמו למלחמה, ומעשה אבות סימן לבנים וכן צריכים אף אנו להתנהג עם עשו, אף כאשר יש כח בידנו לעמוד כנגדו במלחמה, ועלינו לראות בכל האמצעים לפייסו ולרצותו, שלא יעלה עלינו לכלותינו ח"ו, אבל לא להכנס עמו למלחמה, אלא אם יתחיל הוא במלחמה, שאז אין עצה אחרת, וכמו שנהג יעקב אבינו ע"ה. בשם הגר"א.

נפלאות חדשות

והיה המחנה הנשאר לפליטה... התקין עצמו לשלושה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה (רש"י). אם התפילה לא תועיל, מה יועיל הדורון והמלחמה? אלא לתפילה" משמע שיעקב התפלל, שהדורון יתקבל בסבר פנים יפות, או שהמלחמה תצליח. כי כן זרכם של הצדיקים, לא לסמוך על הנס, אלא לעשות כל מה שאפשר ולהתפלל לה' שהפעולה תעלה יפה.

בחלת חמישה

התקין עצמו לשלושה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה (רש"י). הנה תפילה באמצע, להורות לדורות הבאים שהכל על ידי תפילה. ונדרש לפניו ולאחריו. לדורון ולתפילה, לתפילה ולמלחמה. וכל מה שהוא בדרך הטבע צריך גם כן לתפילה, וכמו ששמעתי ממו"ח ז"ל העניין של סמיכת גאולה לתפילה, שהגאולה אף שלמראית עין ידמה שהיא תבוא בדרך הטבע, אבל לא תהיה אלא על ידי תפילה.

רש"י (בראשית פרק לב:ט)

התקין עצמו לשלשה דברים לדורון, לתפלה ולמלחמה. לדורון להלן (פסוק כא) ותעבור המנחה על פניו. לתפלה (פסוק ט) אלוקי אבי אברהם. למלחמה והיה המנחה הנשאר לפליטה:

שפת אמת (תרמה)

התקין עצמו לדורון למלחמה לתפלה. הם ג' הענינים שצריכין לכל אדם בעבודת השי"ת להלחם עם הסט"א. מצד זכרון חסדי השי"ת הוא מדת אברהם אע"ה ומכח אהבה זו יכולין לכבוש היצה"ר. וג"כ צריכין להכין בגבורה מצד יראת ה' ופחד הדין בחי' יצחק. והעיקר מצד סייעתא דשמיא בתורה ותפלה שהוא בחי' יעקב אבינו. ובמ"א כתבנו כי גם לעומת זה עשו הכין עצמו בכל אלה הדרכים. שהיצה"ר מזיק מצד הקירבות ומצד הרציחה. כמ"ש מיד אחי מיד עשו.

בית הלוי (בראשית פרק לב:יב)

"הצילני נא מיד אחי מיד עשו". יש להבין אחרי כי לא היה לו רק אח אחד למה הוצרך לומר מיד עשו ובאמרו מיד אחי כבר מבואר בקשתו ועיין בזוהר (ח"א קס"ט ע"א) על הפסוק וז"ל מכאן מאן דצלי צלותא דבעי לפרשא מיליה כדקא יאות כו' מיד אחי ואי תימא קרבין אחרנין סתם אחין איקרון מיד עשו בגין לפרשא מיליה כדקא יאות.

אמנם אכתי יש להבין אמרו שני פעמים מיד אחי מיד עשו והי' סגי לומר באמרו מיד אחי עשו. ויש לפרש הכוונה דיעקב בהודעו דעשו בא לקראתו הבין דלא ימלט מאחד משני האופנים, או דעשו ילחם עמו וירצה להורגו, או דיתרצה עמו וישוב מאפו וישב עמו בשלוה ואחזה כשני אחים, ומשני האופנים הללו נתיירא יעקב, דגם טובתו ואהבתו של עשו רעה היתה אצל יעקב, ועל אלו שני האופנים אמר הכתוב ויירא יעקב מאד ויצר לו דאמר ויירא על ספק שמא יהרגו ויצר לו על הספק שמא יתקרב לו. וזהו שביקש על הני שני אופנים הצילני נא מיד אחי מיד עשו שאיננו רוצה בו לא לאח ולא לעשו וביקש שיצילו משני ידים הללו. ונתקבלה תפלתו, דבתחילה היה בדעת עשו להרגו והקב"ה הצילו מידו, ואח"כ כשנתרצה לו ביקש להיות עמו ביחד ואמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ויהיו שניהם ביחד, והוא דחה אותו בדברים וניצל גם בזה ממנו וכמו שאמר הכתוב וישב עשו ביום ההוא לדרך שעירה, השמיענו הכתוב דבאותו יום עצמו נפרד עשו ממנו והלך לדרך ולא נתעכב אפילו יום אחד עמו וכבקשתו. וכבר ראיתי במפרשים שנתקשו על דברי הכתוב וישב עשו ביום ההוא לדרך דמאי אשמועינן הפסוק דבאותו יום שב לדרך ולפי הנ"ל מבואר היטב:

והנה כל מעשי אבות הם סימן לבנים, דגם בגלותו של עשו יתנהג כן עם ישראל בשני האופנים כאשר רצה לעשות עם יעקב, דבהתחלת הגלות יהיה גזר גזירות רעות בשמדות ויסורים וילחם בהם וירצה לאבדם וה' ברחמיו לא יעזבם. ולבסוף יאמר כי רוצה לישב בשלוה עם יעקב וכונתו דבזה ירחיק את ישראל מעבודת ה' וידיחם מאמונתם. וכמו דעשו אמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ואיתא במדרש (ב"ר עח יד) דעשו אמר לו שישתתף עמו בשני העולמות עוה"ב ועוה"ז. וביאור הדברים שאמר לו נסעה ונלכה ואלכה לנגדך דהיינו ששניהם יתקרבו זה אצל זה וכל אחד יוותר קצת ממנהגו הקדום עד שיתקרבו זה אצל זה. והכוונה של המדרש מבואר דהוא שלבסוף גם הם יקבלו עיקרים טובים מאמונת ישראל שיהיו גם הם מאמינים בבורא יחיד ובתורה מן השמים וגמול ועונש וירצו דגם יעקב יוותר קצת מאת אשר לו ויניח קצת מעבודות הנוגע רק לעוה"ב רק יקח לו קצת מדרכי העולם וחלק בעוה"ז להתעסק בדרכים ודברים חיצונים ולא שישקדו רק על התורה. וז"ל תנא דבי אליהו זוטא פרק י"ד טול אתה העוה"ז והעוה"ב חצי ואני אטול עוה"ז ועוה"ב חצי. והכוונה שלא תהיה אתה עוסק רק בתורה ומצוה רק תמעיט עבודתך ותניח ירך מאיזו מהמצות הגורמים פירוד בין שנינו ועי"ז תנחל עוה"ז וגם חצי עוה"ב כאומר די לך רק חצי עוה"ב ולא כולו, וזהו ממש כמאמר הלצים אנכי מסתפק בחתיכה קטנה של ליתן ולא אטריח להשיג חתיכה גדולה. וגם אני אתנהג כן ואקבל קצת מן המצות ויהי גם לי חצי עוה"ב. ועל עוה"ז לא אמר חצי דידע דאם יחסר גם אחת מן המצות כבר ישיג כל העוה"ז, וזהו נסעה ונלכה ואלכה לנגדך פירוש כמוך והדברים נוקבים ויורדים כו'. וזה הגלות השני שיהיה בסוף הגליות הוא נקרא בפרך בפה רך. ומזה הגלות נתיירא יעקב אבינו יותר מיראתו מן הראשון, כי טבע האדם עלול להכשל בו יותר מן הראשון וע"כ הקדימו בתפלתו ואמר הצילני נא מיד אחי ואח"כ אמר מיד עשו, יען כי בראשון אין בו רק שיעבוד גופני והשני הוא שיעבוד בשניהם ברוחני וגם בגופני, דהרי כל הטוב שיתן הוא רק להמוותר מהמצות ונמצא

מאבד נפשו, ומי שלא יחפוץ בהטובה ההיא ולא ירצה להתקרב ישאר במצב דוחקו כאשר מקודם ונמצא משתעבדים בשניהם. וזה הענין יהיה נמשך עד ביאת משיח בב"א:
 ואפשר דלכוונת אלו שני השיעבודים אמר הכתוב בתהלים (קכט) מה שיאמרו ישראל אחר גאולתם, רבות צררוני מנעורי יאמר נא ישראל רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי. דלכאורה אינו מובן למה חזר וכפל שני פעמים רבת צררוני. רק קאי על הגי שני אופנים שיעבוד, ואמר דבשני אופנים צררוני רבות וחזר הכתוב ומפרש בפרט שני האופנים ואמר דבתחלה על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם, דהכבידו והאריכו שיעבודם על גבי ורק לבסוף ה' צדיק קצץ עבות רשעים ונתבטלו אופני הגזירות הללו, ואמר עוד יבושו ויסוגו אחור כל שונאי ציון דאח"כ יבושו מדרכם ויבינו כי בושה וחרפה הוא להרע לזולתו וע"כ יסוגו אחור מדרכם הקדומה ויאחזו ההיפך להטיב לישראל ולשעבדם בפה רך שכתבנו וגם הם יקבלו עיקרים טובים בענין הדת והאמונה, וסייפ הפסוק עליהם יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש, דימה טובתם וצדקתם לזריעה שעל הגג שאותו צמח בל יעשה קמח ורק הבל המה כל טובתם, דמעשה הטוב מכונה בשם זריעה וכמשה"כ (ישעיה לב) אשריכם זורעי על כל מים ודרשו בגמרא (ב"ק יז) דקאי על תורה וגמ"ח, ועל ישראל אה"כ (תהלים קכו) הזורעים בדמעה ברנה יקצרו בא יבא ברנה נושא אלומותיו שיקבלו שכר טוב עבור זריעתם, אבל זריעת הכשדים יהיה כחציר גגות שקדמת שלף יבש:

שפת אמת (תרנד)

כפסוק וירא ויצר ובמדרש הבחור שבנביאים ושבאבות נתייראו כו' ואמרו התקין עצמו לשלשה דברים לתפלה ודורון ומלחמה. כי באמת כל הג' צריכין לעובד ה' כי יש דברים שצריכין להלחם בעצמינו עם היצה"ר וסט"א. ויש דברים שא"א רק בסייעתא דשמיא כמ"ש אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו לא יכול לו. ויש דברים שצריכין לקרב מן הסט"א להוציא בלעם מפיהם כענין שאמרו בכל לבבך ביצ"ט וביצה"ר.

שפת אמת (תרמא)

התקין עצמו לדורון לתפלה ולמלחמה. הוא בחי' בכל לבבך עבודה שכלב תפלה. נפשך מלחמה. מאדך דורון:

רמב"ן

ורש"י כתב, והיה המחנה הנשאר לפליטה, על כרחו כי אלחם עמו, התקין עצמו לשלשה דברים, לתפלה ולדורון ולמלחמה. וראיתי במדרש (קה"ה ט יז) מה עשה, זיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ, והתקין עצמו לשלשה דברים. וכן עיקר. והכונה בזה, כי יעקב יודע שאין זרעו כלו נופל ביד עשו, אם כן ינצל המחנה האחד על כל פנים:
 וגם זה ירמוז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם, מלך אחד מהם גזר בארצו על ממונו או על גופנו, ומלך אחר מרחם במקומו ומציל הפלטים. וכך אמרו בבראשית רבה (עו ג) אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו, אלו אחינו שבדרום, והיה המחנה הנשאר לפלטה, אלו אחינו שבגולה. ראו כי גם לדורות. תרמוז זאת הפרשה:

הרש"ר הירש

כדרך שיעקב ועשו נפגשים כאן, כן עד היום מתיצבים זה מול זה יעקב ועשו. יעקב: ראש המשפחה, העובד ועוסק במלאכתו, המשופע בדאגות, ומבורך בבני משפחתו. עשו: האדם "העשוי והגמור". — הנה חזר עתה יעקב כראש משפחה עצמאי אך לשם כך היה עליו להיאבק ולהילחם בעמל של עשרים שנה, למרות שכבר קיבל את הברכה והבכורה; וגם עתה, משהתגבר על הכל, היה באושרו זה משום זכיה והישג שאין למעלה מהם, ואולם אושרו של יעקב הרי הוא לאחריים רק הנחה ויסוד טבעי, הנתונים להם מתחילת בריאתם, לאושר זה כבר זכה עשו, האדם "העשוי והגמור", והוא זכה לו במידה גושה. בשעה שיעקב רק יצא לדרכו. ובזמן שיעקב זכה לבנות את משפחתו בניוע כפיו, בזמן זה עצמו כבר הפך עשו לגורם

פוליס, היה מצביא לאומתו ואלוף לגדודיו. הרי כאן הניגוד החיצוני בין "האוחז בעקב" לבין "העשוי". שני עקרונות נגמשים ביעקב ועשו, ובמאבקם ונצחונם מתמצים כל דברי הימים. ח"ו המשפחה המאושרים והמאשרים — ביעקב, והוזהר של הכות והעצמה הפוליטית — בעשו. אלפים בשנים נטוש המאבק: כלום דיו לאדם שהוא אדם, ואין ערך לעצמה וליצירה המדינית והחברתית, אלא אם כן הן מובילות לקראת אותה מסרת השיא של כל שאיפה אנושית, או שמא היפוכו של דבר: כל זיק אנושי שבאדם, בביתו ובחיי משפחתו, כל עצמו לא נכרא אלא לשמש את מרכבת הנצחון של המדיניות!

אדמו"ר ר' צבי מורגנשטרן מלאמאז

התקין עצמו לשלושה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה (רש"י). באמת יש כאן ארבעה דברים, הדבר הרביעי וזה הראשון, הוא "התקין עצמו", לפני שאתה מתקן אחרים התקן עצמך. "לדורון, לתפילה ולמלחמה" היה מכון כלפי אחרים, כלפי עשו. אבל התקין עצמו היה כלפיו שאין רואים ממנה את עשו...